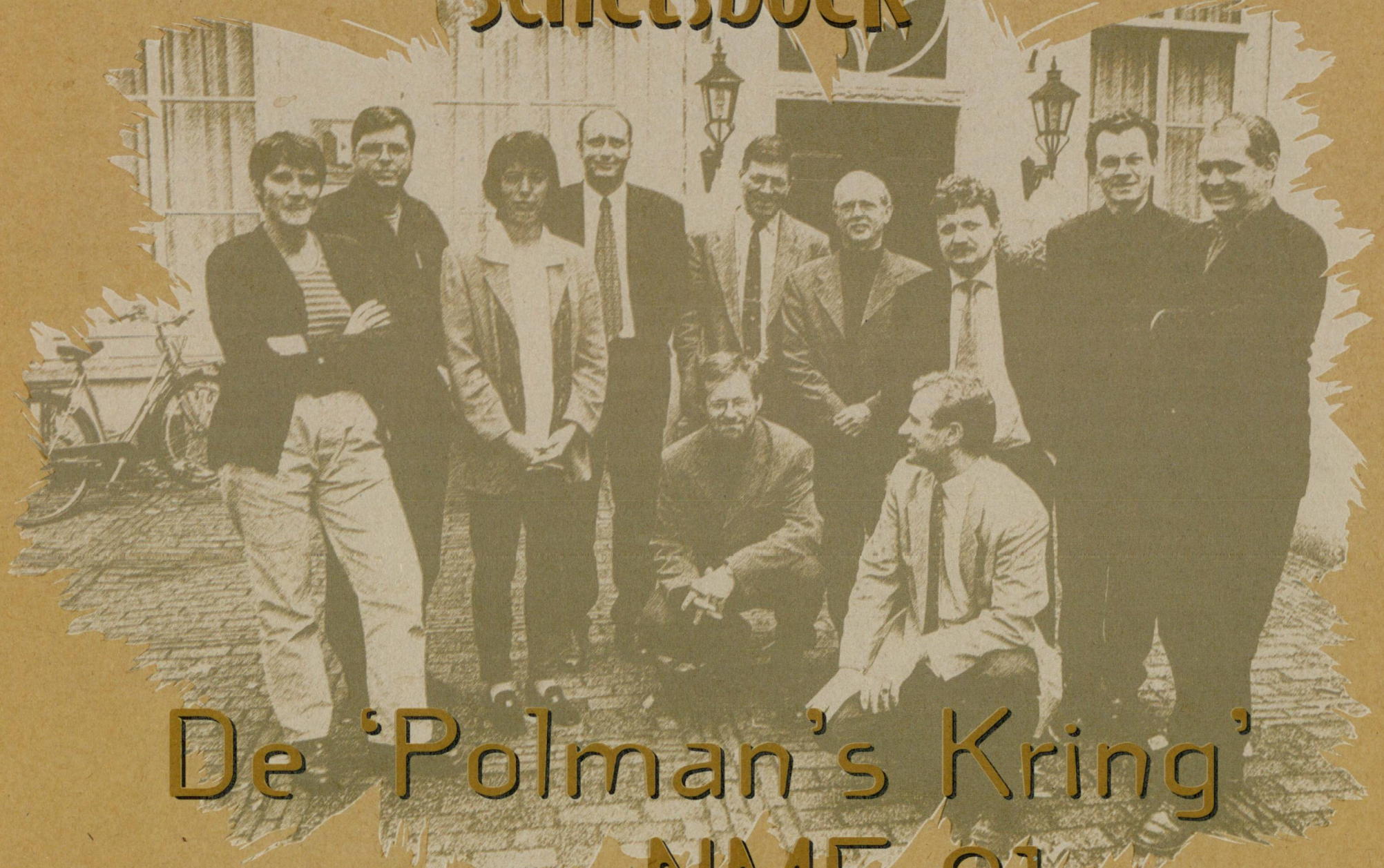

Schetsboek

De 'Polman's Kring'
over NME 21

Colofon

De Polman's Kring is een initiatief van de interdepartementale Stuurgroep NME in het kader van het 'Kwartiermaken voor NME21'.

Organisatie en redactie:

Bowine Wijffels (Cailin Consult), Douwe Jan Joustra en Harm Blanken (NovioConsult).

Vormgeving:

Arjen Hoogland Ideeën, Den Haag

Drukwerk:

Koninklijke De Swart, Den Haag

Fotografie:

Hanneke Verkleij, Hoorn

Bestellen:

NovioConsult

tel.: 024 - 381 33 33

e-mail: receptie@novioconsult.nl

Nijmegen, Januari 2000

Inleiding

In juni, september en oktober 1999 vonden enkele gesprekken plaats in een ontspannen sfeer (diner parlant), maar over een belangwekkende en complexe materie: op welke wijze kunnen de ambities van de notitie 'NME21: Leren voor een duurzame samenleving' gestalte krijgen. Het gaat daarbij om een inhoudelijke en strategische verkenning.

De gesprekken vonden plaats in Polman's Huis in Utrecht, vandaar de naam Polman's Kring.

De notitie NME21 wordt gezien als het dragende element voor de beleidsperiode 2000 tot 2004. Bestuurlijke partners van het Rijk (gemeenten, waterschappen en provincies) worden uitgenodigd om met het Rijk en gezamenlijk NME langs nieuwe beleidslijnen te programmeren. De vijf speerpunten uit de notitie zijn daarbij richtinggevend:

1. Maatschappelijke integratie leren voor duurzaamheid;
2. Verdere inbedding in het onderwijs (i.c. nascholing docenten en aansluiting bij onderwijskundige vernieuwingen);
3. Bestuurlijke verankering (i.c. verdere ontwikkeling van NME als sociaal instrument);
4. Voortgaande professionalisering van inzet NME;
5. Kennismanagement en ondersteuningsstructuur.

De onderwerpen van de vier gesprekken waren:

- NME in de nieuwe nota Natuur, Bos en Landschap van LNV (NBL21)
- Maatschappelijke integratie van NME
- Bestuurlijke verankering van NME
- Professionalisering, kennismanagement en ondersteuningsstructuur

Dit schetsboek is een weergave van de vier bijeenkomsten, bedoeld ter inspiratie van de programma- en beleidsmakers die straks met NME21 aan de slag gaan.

De indeling van het schetsboek is opgehangen aan de combinatie van de gespreksonderwerpen en de speerpunten uit de notitie NME21.

Speerpunt 2 - Inbedding in het onderwijs is tijdens de diners parlant niet aan de orde geweest en wordt daarom in dit schetsboek niet nader belicht. De schetsen in dit schetsboek hebben als titels, achtereenvolgens:

- Maatschappelijke integratie van 'leren voor duurzaamheid'
- NME als sociaal instrument en de burger
- Bestuurlijke verankering
- Professionalisering
- Kennismanagement en ondersteuningsstructuur

De deelnemers

- **Jean Eigeman**
secretaris Intergemeentelijk Orgaan Rivierenland en voorzitter van de bestuurscommissie van het Consulentenschap NME Gelderland.
- **Arno van Kempen**
VROM, hoofd Bestuurlijke en Maatschappelijke Betrekkingen en lid van de interdepartementale Stuurgroep NME.
- **Bram van de Klundert**
LNV, hoofd Strategie en Kennis en voorzitter van de interdepartementale Stuurgroep NME.
- **Rosa Lucassen**
consulent Bureau NME-Diensten.
- **Hak van Nispen tot Pannerden**
directeur SME MilieuAdviseurs.
- **Jan Schouw**
directeur CEA.
- **Gerard Jutten**
directeur IVN.
- **Willem van de Pol**
Beleidsmedewerker provincie Noord-Holland en lid van interprovinciaal NME-overleg
- **Just Walter**
Beleidsmedewerker IKC Natuurbeheer en secretaris NME21
- **Douwe Jan Joustra**
senior-adviseur NovioConsult / programma-manager Extra Impuls

Waarom zaten de deelnemers in de Polman's Kring?

Bram van de Klundert:

"Ik heb het initiatief genomen voor deze bijeenkomsten, omdat ik in mijn nieuwe rol als voorzitter van de Stuurgroep er behoefte aan had de uitgangspunten en doelen van de notitie NME21 nog eens grondig te bespreken."

Hak van Nispen:

"Om te pleiten voor een stimulerende aanpak gericht op de ambitie uit de notitie NME21 en om als stoorzender aan te geven dat er meer is dan NME in de wereld van communicatie en in de wereld van duurzaamheid."

Jean Eigeman:

"NME is een belangrijk maar onderschat instrument in politiek-bestuurlijk opzicht. Deelname aan de sessies betekende voor mij een kans om hierover een fundamentele discussie aan te gaan, mijn opvattingen te toetsen, aan kritiek te onderwerpen en in de beleidsontwikkeling op het gebied van natuur en milieu een ander accent te leggen terzake van de rol van NME."

Willem van de Pol:

"Ik heb deelgenomen om beter in te kunnen gaan op de principiële vragen die duurzaamheidseducatie met zich meebrengt en om te leren van de deelnemers die landelijk opereren."

Just Walter (schrijver van de notitie NME21):

"Je wilt je kind graag helpen leren lopen, hem/haar helpen bij zijn/haar eerste schreden op zijn/haar verdere zoektocht door het leven, helpen door wat eerste leeftocht mee te geven in zijn/haar knapzak voor onderweg."

Gerard Jutten:

"Omdat ik het van belang vind om met andere direct betrokkenen te werken aan de invoering en verdere uitwerking. In de wisseling van argumenten en door het delen van kennis ontstaat verdieping en meer inzicht. Daarmee is de ontwikkeling van het NME-beleid gebaat."

Rosa Lucassen:

"Ik heb deelgenomen aan de diners parlant omdat ik benieuwd ben naar de toekomst van NME (waaronder NME21). Ik heb ook deelgenomen om af en toe spiegelende vragen te kunnen stellen vanuit de beroepspraktijk van NME."

De context

NME-activiteiten zullen in de toekomst steeds meer het concept duurzaamheid als oriëntatie nemen. Dat leidt tot een drietal karakteristieke benaderingen die in de Extra Impuls hun contouren begonnen te tonen. Overigens is dit geen driedeling die leidt tot verdeeldheid, maar wel een driedeling die bijdraagt aan ordening en samenhang.

- 1) Ecologische basisvorming
- 2) Leren voor leefbaarheid
- 3) Leren voor duurzaamheid.

Waarbij de ecologische basisvorming en het leren voor leefbaarheid nauw aansluiten bij de kaders waarbinnen de NME, vanuit haar traditie in de afgelopen decennia, werkt. Relatief nieuw is het leren voor duurzaamheid, als opstap naar *duurzaamheidseducatie*.

Ad 1 - Ecologische basisvorming

De ecologische basisvorming vormt een doorlopende (NME-) leerlijn voor kinderen en volwassenen, binnen het (non-)formele onderwijs. Leer je levende en niet-levende omgeving kennen en waarderen is daarbij het dragende leerdoel.

Hier kan de rol van de NME-infrastructuur sterk veranderen, er komen nieuwe contouren in beeld: klantgericht werken in plaats van produkt- of programmagestuurd werken met oog voor de kwaliteit van het leerproces.

Ad 2 - Leren voor leefbaarheid

Dit kan worden gezien als een toepassingsgerichte component in de context van natuur-, milieu-, mobiliteits-, sociaal-, cultureel-, energie- en waterbeleid. Hierbij gaat het om 'leren en blijven leren' om te komen tot verantwoord burgerschap. De burger leert keuzen te maken in het eigen denken en doen van de burger gericht op natuur, milieu en ruimte.

Ad 3 - Leren voor duurzaamheid

Het streven naar duurzaamheid kent een lange termijnperspectief en een mondiaal karakter.

Of zoals de NCDO het formuleerde: *het concept van duurzame ontwikkeling impliceert dat werken aan een duurzame wereld niet van bovenaf kan worden opgelegd. Niemand heeft de antwoorden, het is een gezamenlijke afweging van belangen, opvattingen, waarden en normen. Duurzame ontwikkeling wordt daarmee vorm gegeven in dialoog tussen diverse actoren.*

Leren in de klassieke zin des woords, de kennisoverdracht, voldoet dan niet meer. Het gaat om maatschappelijke oriëntatie, leren in sociale verbanden, meningsvorming, verkenning van mogelijkheden en dergelijke.

Leren is daarmee een belangrijke component: door samen kansen en beperkingen te identificeren, door reflectie op nieuwe mogelijkheden, door reflectie op de diepgang van beschikbare kennis krijgt duurzaamheid betekenis en wellicht zelfs vorm en inhoud.

In het kader van leren voor duurzaamheid gaat het vaker over het sociaal leren (individueel dragen bij aan gedeelde leerprocessen). Dit element bevindt zich nog in de kinderschoenen en de benodigde infrastructuur (of beter: kwaliteiten) ontbreekt nog.

NME21: Leren voor een duurzame samenleving

In de notitie NME21 staat leren voor duurzaamheid centraal. De uitdaging voor de komende vier jaar is om hier inhoudelijk verder invulling aan te geven. Eenvoudig is het niet, want de karakteristieken van het concept 'leren voor duurzaamheid' zijn: ill-defined, contextueel en pluriform. Bovendien zijn bij NME21 naast het Rijk, de provincies en gemeenten nadrukkelijker bij de programmering betrokken dan in de Extra Impuls.

Kortom, het motto van de Polman's Kring en van dit schetsboek is: *Op zoek naar achtergronden en ambities van NME21.*

Maatschappelijke integratie van 'leren voor duurzaamheid'

"Zorgzaam en rechtvaardig omgaan met natuurlijke hulpbronnen, mede met het oog op toekomstige generaties, is een vorm van beschaving. Van beschaafd kun je spreken indien duurzaam denken en handelen geïntegreerd is in onze maatschappelijke opvattingen en rollen, vanzelfsprekend is geworden."

Gerard Jutten

"Maatschappelijke integratie betekent dat NME daar is waar het gebeurt!"

Rosa Lucassen

Duurzaamheid als tweede natuur

De verkoop van biologische voeding is niet meer uitsluitend weggelegd voor natuurvoedingswinkels. Ook supermarkten hebben tegenwoordig steeds meer biologische producten in de schappen liggen. Zo zou het ook moeten zijn met NME. NME21 streeft naar maatschappelijke integratie van NME. 'Leren voor duurzaamheid' moet een vanzelfsprekend onderdeel worden van de activiteiten van maatschappelijke organisaties, overheden, burgers en bedrijven.

Iedereen weet dat duurzaamheid belangrijk is, zoals we ook verkeersveiligheid een vanzelfsprekend streven vinden. Dit leidt echter nog niet altijd tot duurzaam handelen. Het bereiken van een leefbare, duurzame samenleving vormt een enorme uitdaging voor de 21^e eeuw. De vraag is echter: hoe pakken we deze uitdaging op? Duurzaamheid zou zichtbaar moeten zijn in de bedrijfsvoering van bijvoorbeeld de kappersbranche, agrarische bedrijven en kamers van koophandel. Hoe bereiken we dit? Deze schets gaat over de maatschappelijke integratie van 'leren voor duurzaamheid'.

Het streven naar een duurzame samenleving vraagt elke keer opnieuw om een evenwichtige afweging tussen ecologische, economische en sociaal-culturele aspecten. Bij dit proces staat de kwaliteit van het leven 'hier en nu' én van 'daar en straks' centraal. De gedachte van NME21 is dat een samenleving pas duurzaam kan worden als meerdere maatschappelijke partijen aan het ontwerpproces deelnemen.

Branche-organisaties, vrouwenorganisaties, waterschappen, welzijnsorganisaties, middenstanders en agrariërs hebben door hun denken en doen invloed op de kwaliteit van de leefomgeving bijvoorbeeld door de wijze waarop zij met de natuurlijke omgeving of natuurlijke hulpbronnen omgaan. Ook hebben ze invloed op de afvalverwerking of de mobiliteit in ons land. Organisaties en bedrijven spreken burgers in verschillende rollen aan en bieden een maatschappelijke context waarin 'leren voor

Willem van de Pol

duurzaamheid' handen en voeten kan krijgen. De overheid kan deze sociale verbanden stimuleren en prikkelen. We gaan naar een doorlopende discussie over duurzaamheid waarbij de overheid kaders kan stellen, aldus de leden van de Polman's Kring.

Op weg naar maatschappelijke integratie: enkele voorbeelden

Er zijn talloze inspirerende voorbeelden te vinden van organisaties en projecten, die de eerste verkennende schreden hebben gezet in het proces 'leren voor duurzaamheid'. Uit onderstaande voorbeelden blijkt dat natuur-, milieu-, branche- en vakorganisaties kunnen bijdragen aan maatschappelijke integratie door een dialoog tussen verschillende partijen te stimuleren, door hun kennis beschikbaar te stellen en door leerprocessen te faciliteren. Het gaat steeds om een zoekproces en dat vereist lef en zelfreflectie van een organisatie.

Stichting Reinwater praat met organisaties uit de bouwwereld over duurzame waterleidingsystemen. De inzet was duidelijk: minder emissies naar het oppervlaktewater en dus een duurzamer gebruik van water. De weg ernaar toe lag niet vooraf vast, maar werd gezamenlijk bepaald.

Het *Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM)* vormt het scharnier tussen boeren, milieubeweging en wetenschap. Het CLM praat met boeren over optimalisatie van de bedrijfsvoering en informeert de sector over bedrijfsmatige voordelen van biologisch boeren en de gunstige invloed van biodiversiteit op het gebruik van pesticiden.

Het *Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK)* ontwikkelde een energie-educatieproject voor jonge glastuinders met als inzet: betere bedrijfsvoering.

De *Vereniging van Winkelketens in de Doe-het-zelfbranche* heeft samen met andere partijen een actie op touw gezet om het klussen in huis milieubewuster aan te pakken.

Ingaan op wat er speelt

Mensen streven naar een goede gezondheid, een veilige leefomgeving en maatschappelijke status. Organisaties en bedrijven zijn op te vatten als sociale verbanden van mensen en ook zij streven naar een gezonde organisatie, een veilige bedrijfsomgeving, groei en maatschappelijke participatie. Maatschappelijke integratie van NME moet aanhaken op wat er speelt in een organisatie.

Pas dan zullen maatschappelijke partijen 'leren voor duurzaamheid' oppakken.

Boeren zijn gebaad bij een goede bedrijfsvoering, kappers willen tevreden klanten. Dat is dus de insteek voor de dialoog over duurzaamheid. Geen milieuboodschappen maar aansluiten bij gevoelens van sociale betrokkenheid en bij wat er in organisaties speelt, vinden de leden van de Polman's kring.

Het hoge tempo van kennisontwikkeling leidt ertoe dat hetgeen vandaag een goede oplossing voor duurzaamheid lijkt,

Hak van Nispen

NME doet er goed aan de scheppingsdrift van Michelangelo niet als voorbeeld te nemen. NME kan beter de kansen grijpen om te kunnen bijdragen aan 'leren voor duurzaamheid.'

"Het is de hoofdpoging maatschappelijke ontwikkelingen op te zoeken en deze een duidelijke duw in de andere richting te geven."

Willem van de Pol

"Het belangrijkste van maatschappelijke integratie is het besef dat iedereen een verantwoordelijkheid heeft met betrekking tot de (omringende) wereld in al zijn maatschappelijke rollen (ouder, beroepsbeoefenaar, buurtbewoner, staatsburger, recreant, consument etcetera) en dus in en met zijn sociale contexten kan zoeken om aan die verantwoordelijkheid gestalte te geven."

Just Walter

"NME21 kiest voor 'leren voor duurzaamheid' en geeft daarmee de bandbreedte aan van wat NME in de 21e eeuw zou moeten zijn. Hierbij krijgt de overheid automatisch een faciliterende rol toebedeeld."

Douwe Jan Joustra

"Voor een goede maatschappelijke integratie is het nodig de gedachte dat NME alleen maar pedagogische NME (ecologische basisvorming) gericht op scholen is, snel ontkracht wordt. De beste manier om dat te doen is laten zien wat er nog meer mogelijk is en gebeurt."

Hak van Nispen

"Als de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het NME-21 programma voor een belangrijk deel aan provincies wordt gelaten, moeten er harde criteria zijn over de gewenste kwaliteit van provinciale programma's. Als dat niet gebeurt, moeten we vrezen dat de aanloopfase van de Extra Impuls op provinciaal niveau wordt overgedaan. In die aanloopfase is een groot aantal voorstellen ingediend met beperkte toegevoegde waarde voor NME. Dat heeft vooral veel administratieve aandacht gekost."

Jan Schouw

morgen achterhaald kan zijn: oplossingen voor het mestoverschot bijvoorbeeld of de verwerking van afval van een kapperszaak. 'Leren voor duurzaamheid' wordt ook in organisaties en bedrijven een doorlopende dialoog waarin economische, ecologische en maatschappelijke factoren steeds opnieuw afgewogen zullen worden. Misschien moet dat geen NME heten, maar zou de term 'maatschappelijk verantwoord ondernemen' hier beter passen. Activiteiten kunnen uiteenlopen van het organiseren van een Masterclass voor bedrijven (gemeente Den Haag) tot het geven van cursussen op beroepsopleidingen. De overheid beperkt zich hierbij tot het faciliteren van deze initiatieven.

Maatschappelijke integratie sluit aan bij de gedachte dat de burger in zijn sociale rollen competent is. De overheid moet het duurzaam handelen van burgers en organisaties niet willen regelen, aldus de Polman's kring, maar bestuurders op landelijk, provinciaal en lokaal niveau kunnen mogelijkheden scheppen zodanig dat 'leren voor duurzaamheid' een plek krijgt in organisaties en bedrijven. Dit vraagt een houding van de overheid waarbij zij de burger gaat zien als subject in plaats van object.

Rol van de NME-sector

Het monopolie van de NME-sector in natuur- en milieueducatie verdwijnt als ook andere organisaties 'leren voor duurzaamheid' oppakken. Dit betekent dat de NME-sector zich zal moeten beraden op haar toekomstige rol. Op basis van de belangrijkste eigen kernkwaliteiten en kerncompetenties kan een NME-organisatie kiezen, bijvoorbeeld voor ecologische basisvorming, of het inzetten van de kennis van leerprocessen en gedrag. Andere NME-organisaties zijn misschien sterker in het opbouwen en gebruiken van netwerken of hebben in hun activiteiten de ontwikkeling van leraar naar begeleider van leerprocessen doorgemaakt. Deze kennis en vaardigheden zullen, naar verwachting, door maatschappelijke organisaties gevraagd worden.

Provinciale bestuurders en maatschappelijke integratie

Provincies krijgen een belangrijke rol toebedeeld bij de uitvoering van de notitie NME21. Dat betekent dat provinciale bestuurders een rol kunnen spelen in het bevorderen van maatschappelijke integratie van NME. De leden van de Polman's Kring zochten naar mogelijkheden om provincies hierin te steunen. Ze bedachten de volgende criteria die de provincies zouden kunnen gebruiken om project-subsidie-aanvragen toe te kennen:

Doorwerkingscriteria

- Er is sprake van een samenwerking tussen overheid, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven;
- Er is sprake van nieuwe doelgroepen;
- In het project zitten de elementen: leren van het verleden, leren voor de toekomst.

Duurzaamheidscriteria

- Het initiatief is probleemoplossend op het terrein van duurzaamheid;
- Er is sprake van aantoonbare milieuwinst;

Procescriterium

- Het initiatief betreft een beleidsrelevant of een maatschappelijk relevant onderwerp.

Leercriterium

- Er is sprake van kennistekort (een relatieve achterstandsituatie) bij de beoogde doelgroep.

NME als sociaal instrument en de burger

Inleiding

Het sociaal instrumentarium verwijst naar één van de mogelijke instrumenten om beleidsdoelen tot stand te brengen. We onderscheiden juridische instrumenten, zoals wetten en regels en de handhaving daarvan, financiële instrumenten als ecotax en milieuheffingen of juist subsidie en fiscale stimulansen en het sociaal instrumentarium, dat bestaat uit een keur van communicatieve instrumenten als voorlichting, overleg, onderhandelen, public relations, lobby en educatie. Soms worden ook voorzieningen als verkeersdrempels en glasbakken gerekend tot het sociaal instrumentarium.

Natuur- en milieu-organisaties hebben slechts de beschikking over het sociale instrumentarium; overheden kunnen een mix van instrumenten inzetten om hun doelen te bereiken. Essentie van instrumenten is dat ze een verandering te weeg moeten brengen in gedrag bij doelgroepen of partners: autofabrikanten, die katalysatoren in auto's inbouwen, huishoudens die afval scheiden, boeren die overgaan op biologische landbouw, overheden die het gebruik van verduurzaamd hout aan banden leggen, milieu-organisaties die onderhandelen over geluidsnormen enzovoort.

In de moderne netwerksamenleving waar gezag en hiërarchie niet meer zijn wat ze waren (de horizontale samenleving van Bram Peper), neemt het belang van sociale instrumenten sterk toe. Belangen fragmentariseren en individualiseren; in de kennisintensieve maatschappij zijn burgers en bedrijven goed op de hoogte en kennen zij de weg naar de rechter of inspraakavond om hun persoonlijke belangen te behartigen.

Positie NME

Welke positie neemt NME nu in als sociaal instrument in het verkeer tussen terugtrekkende overheden, maatschappelijke ondernemers en competente burgers?

Gerard Jutten

NME21-beleid: als een boom: met de benen stevig op de grond, naar de hemel reikend

"NME is een instrument dat tot het sociaal instrumentarium hoort. Het kan niet los worden gezien van de andere sociale instrumenten (voorlichting, communicatie, marketing) en het financieel en juridisch instrumentarium. Het grootste succes heeft altijd de mix van instrumenten. NME moet niet wedden op één paard."

Hak van Nispen

De overheid moet bij het ondersteunen van leerprocessen voor een duurzame samenleving meer het eigen vernuft van de burger uitdagen, de burger aanspreken op het eigen talent, dan regelen, heffingen en straffen

Jean Eigeman

"Ik zou het eigenlijk zuiverder vinden als de overheden NME-organisaties niet instrumenteel gebruiken. Voor die taken moeten ze maar commerciële organisaties gebruiken. Misschien moeten er op den duur wel twee soorten organisaties komen: instrumentele (die voorlichting doen) en organisaties die leerprocessen en meningsvorming faciliteren."

Bram van de Klundert

"Leren voor duurzaamheid is als alle leren: mensen inleiden in betekenissen (overdracht) en tegelijk bevorderen dat mensen als burgers eigen verantwoordelijkheid nemen (waardenvorming).

Duurzaamheid is daarmee per definitie altijd in ontwikkeling."

Gerard Jutten

"Er treedt een verschuiving op: als richtlijn geldt steeds meer de vraag 'wat beweegt de burger?' in plaats van 'wat schrijft het beleid voor?'. We moeten op zoek naar de drijfveren van mensen. Een open oog voor de belangen en de betrokkenheid van anderen is de basis voor een betere interactie."

Arno van Kempen

Ruwweg zijn er drie vormen van NME te onderscheiden: instrumentele NME, pedagogische NME en interactieve NME. De vormen verschillen met name in het doel waarvoor NME wordt ingezet. Instrumentele NME richt zich direct op de realisering van concrete beleidsdoelen en heeft daardoor vooral het karakter van voorlichting: *het informeren*. De pedagogische NME richt zich op de leerdoelen van het individu, dat zich verder wil ontwikkelen met kennis van ecologische processen of met vaardigheden om bijvoorbeeld op te kunnen komen voor de belangen van natuur en milieu: *het leren*. Interactieve NME heeft als doel om gezamenlijk in een sociaal leerproces natuur- en milieubeleid te coproduceren of gezamenlijk na te denken over een duurzame inrichting van een wijk of stad: *het participeren*.

Focus op interactieve NME

In het kader van NME21 ziet de Polman's Kring vooral toekomst in de ontwikkeling van de interactieve NME. Beleidsprocessen worden steeds meer gezamenlijke, sociale leerprocessen, waarbij mondige burgers en ondernemers niet alleen een actieve inbreng kunnen hebben in de beleidsvorming, maar zelf ook begrip en betrokkenheid kunnen ontwikkelen met betrekking tot de soms complexe beleidsprocessen.

Voorbeelden van interactieve NME zijn:

- Masterclass 'Leren voor duurzaamheid': Deelnemers leren om sociale leerprocessen te ontwerpen voor de inrichting van de openbare ruimte aan de hand van concrete praktijkvoorbeelden.
- Een actie van twintig gemeenten om bedrijven te stimuleren tot het vrijwillig maken van een bedrijfsmilieuplan.
- De masterclass 'Duurzaamheid en bedrijven', waarin deelnemende bedrijven gezamenlijk onderzoeken wat duurzaamheid voor hen betekent en hoe duurzaamheid in praktijk kan worden gebracht.

Op zoek naar 'de' burger

Veel beleid op het gebied van natuur, milieu en duurzaamheid is voor het overgrote deel gebaseerd op (natuur)wetenschappelijke rationaliteit, maar schiet vaak tekort op het vlak van betekenisverlening in de maatschappelijke context: het leeft niet, mensen voelen er niets bij. Denk aan de ecologische hoofdstructuur of de ecotax, maar ook het laten afzinken van de Brent Spar, wat misschien ecologisch en economisch de beste oplossing was, maar waar het publiek niets voor voelde: "Dumpen, dat doe je niet."

Het gaat erom te zoeken naar de verleiding van de burger door aan te sluiten bij life-styles. Wat beweegt mensen? Wat zijn hun drijfveren? Wat vinden ze betekenisvol? Een interessant concept is de ontwikkeling van zogenaamde burgerprofielen door Motivaction, een geheel andere manier van doelgroepbenadering dan te doen gebruikelijk bij NME. Normen en waarden, levensstijl, favoriete TV-zenders, TV-sterren, TV-programma's, kranten, tijdschriften en nieuwe media zijn criteria om 'de Nederlandse Burger' in te delen in één van de volgende profielen:

- Postmaterialisten (1,1 miljoen): *maatschappijkritisch, wereldverbeteraars, weinig TV, Paul Witteman, Den Haag Vandaag, Volkskrant, Vrij Nederland, Internet.*
- Traditionele burgerij (2,7 miljoen): *christelijke waarden, aardappelen om zes uur, RTL4 en TV2, André van Duin, Surprisheshow, Regionale krant, Libelle, geen internet of gsm.*
- Opwaarts mobielen (0,9 miljoen): *hogerop komen, drukdruk, gemiddelde TV-kijker, André van Duin, Breekijzer als TV-programma, Telegraaf, Nieuwe Revu, gsm op café-tafel, veel internet.*
- Moderne burgerij (3,2 miljoen): *zekerheid, aardappelen, commerciële zenders, Ivo Niehe, Studio Sport, Telegraaf, Panorama, gsm breekt door, internet in opkomst.*
- Convenience-georiënteerden (1,9 miljoen): *zorgeloos genieten, McDonald's, commerciële zenders, Henny Huisman, GTST, weinig kranten, Privé, redelijk wat gsm, minder internet.*
- Ontplooiers (0,8 miljoen): *zelfbeschikking, op autonomie gericht, zappers bij uitstek, Paul de Leeuw, E.R., Volkskrant, weinig tijdschriften, gsm en internet worden omarmd.*
- Kosmopolieten (1,2 miljoen): *ambitieuze, bourgondisch, Nederland 3, Paul Witteman, Nova, NRC, opinieweekbladen, veel gsm (met etiquette), veel internet.*

Deze burgerprofielen worden gebruikt voor de marketing van TV-netten, tijdschriften en andere media. (Bron: de Volkskrant, 7 augustus 1999)

Betekenis van natuur

Recente verkenningen in het kader van de Operatie Boomhut van LNV hebben zichtbaar gemaakt dat natuur een zeer essentiële rol speelt bij mensen. De natuur ligt mensen na aan het hart. Organisaties als het Wereldnatuurfonds en Natuurmonumenten weten daar goed gebruik van te maken. Bij de 'Operatie Boomhut' is gezocht naar nieuwe betekenissen voor natuur voor de burger: naast ecologisch verantwoorde natuur ook speelnatuur of genietnatuur of knutselnatuur. Eén van die betekenissen kan worden teruggevonden in het gedachtegoed van Misha de Winter, dat uitgaat van een evenwichtiger ontwikkeling van kinderen als ze zichzelf in kunnen en willen zetten voor de eigen omgeving. De uitdaging is dan om te komen tot 'maatschappelijke oefenruimte'. De natuur kan die ruimte bieden en de term 'boomhut' is daarvoor de metafoer. En dat geldt natuurlijk niet alleen voor kinderen. Zo zoekt het ministerie van LNV naar mogelijkheden voor zelfsturing in de versterking van natuur: beheerders, maatschappelijke organisaties, burgers en verschillende overheden werken samen om bijvoorbeeld de ecologische hoofdstructuur te realiseren en de nationale parken te beheren.

Daag uit tot zelfsturing en geef de ruimte

Door de individualisering staat het individu centraal. De betekenis van zijn identiteit ontleent het individu echter aan de verhouding tot anderen: mensen met dezelfde leefstijl, collega's familie, de lokale overheid enzovoort.

In sociale leerprocessen kunnen beleidsambities gerelateerd worden aan (verzamelingen van) individuele ambities. Het individu zoekt samen met anderen naar (nieuwe) betekenissen, andere leefstijlen en reflectie op de eigen leefwereld. Het is juist die reflectie en het samen verkennen van wens en werkelijkheid, die leren mogelijk maakt.

Het is belangrijk om die sociale leerprocessen mogelijk te maken:

- organiseer ontmoetingen, binnen en buiten,
- daag uit tot debat, meningsvorming, reflectie
- maak zorg voor natuur mogelijk door zelfsturing
- geef vrijheid (binnen marges).
- geef impulsen voor leren, informeren en participeren
- respecteer verschillende leefstijlen en maak er gebruik van.

Bram van de Klundert

"Met NME21 zetten we de poort van het NME-huis open: nieuwe partners, nieuwe perspectieven voor bestuurders, nieuwe perspectieven voor duurzame samenleving."

"Mijn beeld van duurzaamheid is het leveren van een bijdrage aan de levensmogelijkheden van mijn kindskinderen, zoveel mogelijk mogelijkheden voor een kwalitatief leefbaar leven open houden."

Just Walter

"Duurzaamheid komt alleen beter in beeld door mensen uit te dagen hun maatschappelijke betrokkenheid te tonen."

Willem van de Pol

Bestuurlijke verankering van NME

"Bestuurders denken nog te vaak dat zij met belonen en straf burgers door de bestuurlijke hoepels kunnen laten springen. Bestuurlijke verankering van NME21 betekent dat het sociale instrumentarium in de nabije toekomst meer op zijn werkelijke waarde wordt geschat."

Gerard Jutten

"Als je de taak van de overheid tot zijn meest elementaire kern terugbrengt, is die voor mij het voorkomen van lijden en het vergroten van solidariteit met huidige en toekomstige generaties. In dit perspectief is het evident dat NME onmisbaar is."

Bram van de Klundert

"Het belangrijkste motief voor bestuurlijke integratie is de stimulans die kan uitgaan van een overheid die haar verantwoordelijkheid oppakt en daardoor een voorbeeldfunctie vervult."

Just Walter

"Pas op voor de miskening van het tot nu toe gepraktiseerde decentrale bestuur. Op dit moment wordt door lagere overheden veel meer geïnvesteerd in NME dan door de centrale overheid."

Arno van Kempen

Wat is bestuurlijke verankering?

De notitie NME21 verstaat onder bestuurlijke verankering het verklaren van NME tot een geïntegreerd onderdeel van een actief overheidsbeleid. De notitie stelt daarnaast dat er onvoldoende erkenning is voor de meerwaarde van NME als beleidsinstrument. Overheden kunnen meer bereiken met NME: zowel op het gebied van duurzaamheid als op het gebied van interactie.

De term bestuurlijke verankering is in de notitie NME21 gekomen omdat bestuurlijk draagvlak essentieel is voor succesvolle NME. Bestuurders hechten belang aan duurzaamheid en leefbaarheid en 'leren voor duurzaamheid' kan een goed instrument hiervoor zijn. 'Leren voor duurzaamheid' is voor bestuurders om twee redenen van belang: ze kunnen scoren op zowel leefbaarheid en duurzaamheid als op interactieve beleidsvorming.

Debatten

In de activiteiten van NME21 kunnen bestuurlijke partijen worden betrokken. Een bestuurlijke partij kan een gemeentelijke overheid, provincie of waterschap zijn. Contact met de burgers en het werken aan duurzaamheid kunnen belangrijke drijfveren voor bestuurders zijn om actief betrokken te zijn bij NME21-activiteiten. 'Leren voor duurzaamheid' biedt bestuurders de mogelijkheid om in debat te gaan over duurzame ontwikkeling met andere bestuurders, maar ook met bedrijven, maatschappelijke organisaties en burgers.

Jan Schouw

Georganiseerde netwerken

Bestuurders kunnen deelnemen aan kenniskringen, denktanks en georganiseerde netwerken voor bestuurders. Voorbeelden worden gevormd door de 'Zeister Kring', de Masterclass 'Leren voor Duurzaamheid' of de Polman's Kring.

Bestuurders kunnen veel van elkaar leren en ervaringen uitwisselen: hoe gaan collega-bestuurders om met een rekbaar en subjectief begrip als 'duurzaamheid'; welke visie hebben de collega's op interactieve beleidsprocessen; welke positieve en negatieve concrete ervaringen hebben ze ermee; hoe hou je een goede balans tussen inspraak van de samenleving en het politieke primaat?

Bestuurlijke verankering en bestuurlijke netwerken kunnen zowel horizontaal als verticaal worden georganiseerd. Bij horizontaal georganiseerde kringen, bijvoorbeeld alleen gemeentelijke bestuurders, is het voordeel dat de deelnemers in ongeveer hetzelfde schuitje zitten. Bij verticale programmering kan begrip ontstaan voor de positie van bestuurders in andere bestuurslagen.

Het doel van NME21 hierin is 'leren voor duurzaamheid' op de agenda te krijgen bij bestuurders en voorlopers te stimuleren zodat zij zelf NME-21-projecten gaan formuleren.

Arno van Kempen

"Zolang het Rijk zijn eigen dominantie blijft preken en gebrek aan vertrouwen in de competenties van burgers en 'lagere' overheden als 'leitmotiv' blijft hanteren, is 'bestuurlijke verankering' een leeg begrip. Gemeenten barsten van de creativiteit, spreek ze er op aan: kwaliteit moet je halen en niet brengen!"

Jean Eigeman

"Het is effectief om duurzaamheidsbeleid te maken met betrokken en deskundige mensen. NME draagt bij aan de betrokkenheid en deskundigheid van mensen."

Rosa Lucassen

"Bestuurlijke verankering kan alleen plaatsvinden als het bestuur zijn ankers opzoekt in de maatschappij. Natuur en milieu enerzijds en educatie anderzijds zijn onderwerpen die aansluiten bij de maatschappij. Een bestuurder kan zich opwerpen als voorvechter voor natuur en milieu (of duurzaamheid). Vanuit deze bestuurlijke verankering is NME een sterk instrument om mee naar buiten te treden."

Hak van Nispen

Professionalisering

“De overheid kan sturen door naar output van organisaties en projecten te kijken en handreikingen te bieden voor kwaliteitseisen.”

Arno van Kempen

“Ook buiten het traditionele NME-veld kan gezocht worden naar ontwikkelde vaardigheden die nodig zijn om ‘leren voor duurzaamheid’ te realiseren.”

Bram van de Klundert

In de notitie NME21 wordt, net als in de Extra Impuls, aandacht gevraagd voor professionalisering. Het streefbeeld van de notitie schetst het volgende: NME wordt professioneel uitgevoerd, dus er wordt klant-, product- en marktgericht gewerkt met een voortdurende aandacht voor kwaliteitszorg en kwaliteitsbewaking en verbetering.

Het NME-veld

Het NME-werkveld kenmerkt zich door een grote diversiteit. Er zijn milieu-educatieve centra, projectbureaus, beleidsmedewerkers van overheden, milieuorganisaties, onderwijsorganisaties, kinderboerderijen, etcetera. Daarnaast komen steeds meer organisaties in beeld die NME niet primair tot hun takenpakket rekenen, maar dit wel opnemen als één van de instrumenten om te werken aan duurzaamheid. Van oudsher zit de kracht van de sector bij het verzorgen van de ecologische basisvorming en vanuit deze traditie richt de sector zich hierbij met name op schoolklassen. In de afgelopen jaren zijn nieuwe werkvormen ontstaan en worden nieuwe doelgroepen bereikt.

Permanent leren

Professionele inzet van NME vraagt om uitvoerders die adequaat opgeleid zijn. Gezien de voortdurende maatschappelijke veranderingen gaat het bovendien om voortdurende reflectie op het werk en verbetering ervan. Tijdens de Extra Impuls periode (1996 - 1999) zijn voor NME-organisaties diverse instrumenten ontwikkeld om te kunnen werken aan verdere professionalisering en continue kwaliteitszorg en -verbetering. Het programma ‘professionalisering en kwaliteitszorg’ heeft op drie niveaus in het veld ingestoken. Op het niveau van individuele medewerkers zijn trainingen en nascholings-trajecten ontwikkeld. Vooral op het niveau van de organisatie is een belangrijke professionaliseringsstap gemaakt: tientallen NME-organisaties hebben met externe ondersteuning een professionaliseringstraject doorlopen; aan de hand hiervan is tevens een methode ontwikkeld. Het derde niveau, het branche- of sectorniveau komt nu in beeld en de vraag of de sector moet groeien naar certificering of een NME-keurmerk, dient zich nu aan. Inmiddels zijn er instrumenten ontwikkeld om de kwaliteit van de inhoud van NME, maar ook de kwaliteit van NME-organisaties te toetsen en te meten. In de NME21-periode zullen deze verder toepasbaar gemaakt worden.

Douwe Jan Joustra

Kennismanagement en ondersteuningsstructuur

Een ondersteuningsstructuur voor kennismanagement

In de notitie NME21 wordt het volgende streefbeeld gegeven: In elke provincie of regio bestaat een ondersteuningsstructuur. Organisaties die daarvan deel uitmaken stemmen hun werkzaamheden op elkaar af, werken samen en wisselen regelmatig kennis en informatie uit. Er bestaat een landelijke ondersteuningsstructuur die boven de provinciale en regionale functies uitgaat.

Wat is kennismanagement?

De organisatie-adviseur Weggeman (Twijnstra Gudde) omschrijft kennismanagement als het inrichten en besturen van de operationele processen in de kenniswaardeketen (Weggeman, M, Kennismanagement - Inrichting en besturing van kennisintensieve organisaties, 1997, Scriptum Management, Schiedam, p. 172):

1. Kennis ontwikkelen - op basis van de missie, de visie, de doelen en de strategie van een organisatie wordt vastgesteld wat de benodigde kennis en wordt geïnventariseerd welke kennis al beschikbaar is;
2. Kennis delen
3. Kennis toepassen
4. Kennis evalueren

Wat is kennis?

Kennis wordt breed opgevat. Kennis is het (persoonlijk) vermogen om informatie, ervaring, vaardigheid en attitude te combineren.

Informatie is expliciete kennis, die je zo kan opschrijven of uittekenen. Ervaringen, vaardigheden en attitudes horen tot de impliciete kennisbasis

Jean Eigeman

met een kunstwerk van Rop Philippi:
'Een bevlogen man'.

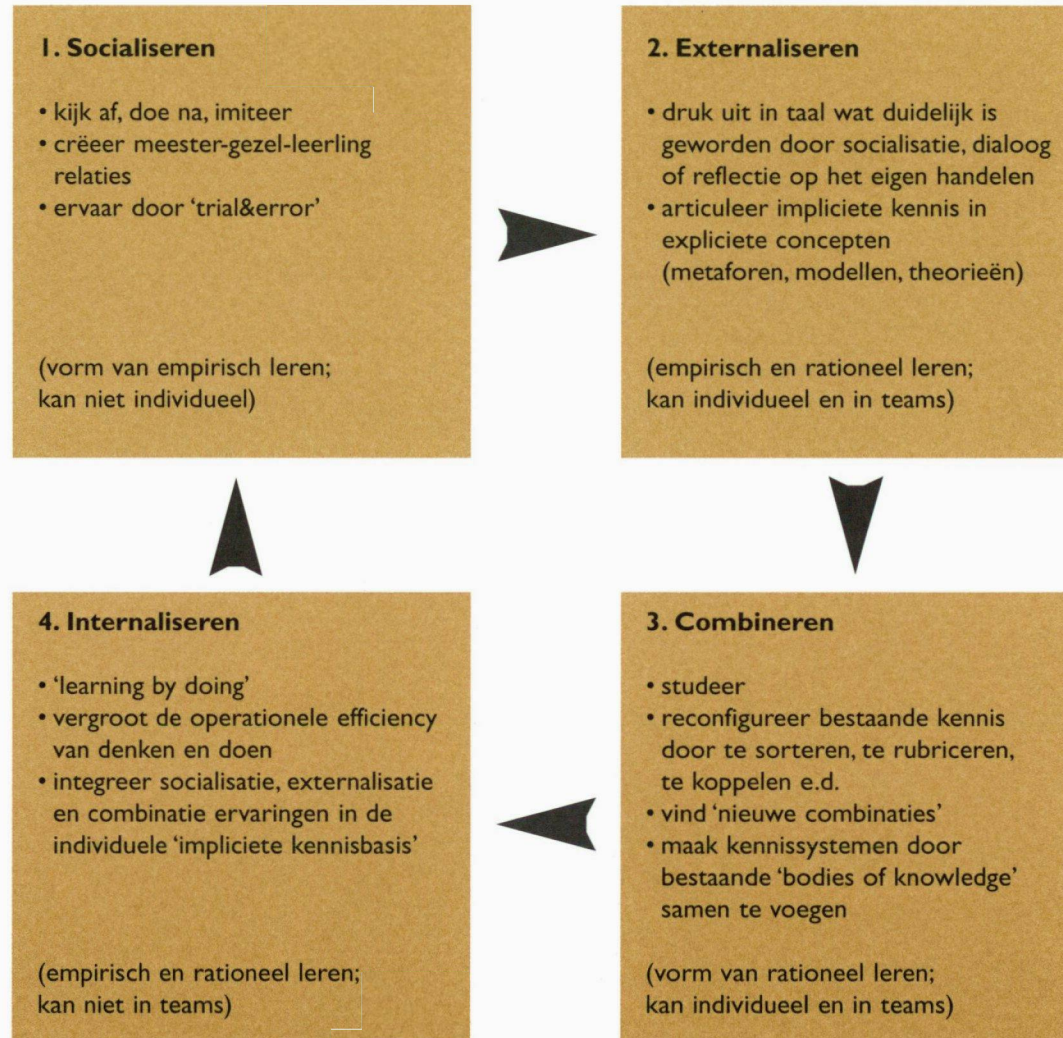
"Of alle provincies evenveel gewicht (kunnen) toekennen aan een zorgvuldig en afgedwongen NME-beleid, als bedoeld door de opstellers van NME21, is nog maar helemaal de vraag. Het Rijk zou er goed aan doen om de provincies te ondersteunen met een landelijke 'NME-task-force', een soort vliegende brigade van mensen die deskundigheid, ervaring, middelen en overtuiging kunnen bundelen om provincies te helpen bij het vinden van adequate manieren van provinciale NME-programmering. Er kan veel geleerd worden van andere decentralisatie-operaties van de rijksoverheid (bijvoorbeeld carpoolbeleid)."

Jan Schouw

In het NME-veld is een gebrek aan systematieken en processen voor kennismanagement, deze is elders wel aanwezig.
Rosa Lucassen

Leerprocessen

Kennismanagement, en zeker van het NME-werkveld, heeft alles te maken met leerprocessen. Er zijn vier leerprocessen te onderscheiden (Weggeman p. 45). Deze zijn zowel van belang bij het verder vormgeven van 'leren voor duurzaamheid' als voor het organiseren van de doorwerking en het kennismanagement van de projecten en de programma's van NME21.

Structurering NME-kennismanagement

In onderstaande matrix geeft Jan Schouw suggesties voor een structurering van het NME-kennismanagement in de lijn 'rijk - provincie - lokaal'.

Niveau	Motto	Accent op	Kennis-structuur
Rijk	verdieping	<ul style="list-style-type: none">• Kwaliteit NME• Monitoring NME• Programmering NME	<ul style="list-style-type: none">• Richtlijnen t.a.v. gewenste programmering en kwaliteitskenmerken• Instrumenten t.b.v. kennismanagement en monitoring• Inhouden 'leren voor duurzaamheid'
provincie	verbreding	<ul style="list-style-type: none">• Bestuurlijke verankering• Maatschappelijke verbreding• Programmering	<ul style="list-style-type: none">• (proces)instrumenten t.b.v. verankering en verbreding• procesbeschrijvingen t.b.v. succesvolle NME-trajecten• NME-monitoring
lokaal	verankering	<ul style="list-style-type: none">• Implementatie• Acceptatie (bestuurlijk en maatschappelijk)	<ul style="list-style-type: none">• Beschrijvingen NME-programma's / projecten;• Procesbeschrijvingen

Landelijk kenniscentrum

In de Polman's Kring wordt aansturing vanuit een landelijk centraal punt wenselijk geacht. De kennis en het management van die kennis moet daar worden ontwikkeld en beheerd. Ook zou gebruik gemaakt moeten worden van een centraal systeem van informatie-verwerking. Idealiter zou dat systeem moeten werken als:

- kennis en kunde-bestand;
- adressenbestand;
- monitoring-bestand (procesmatig , o.a. op de aspecten 'bestuurlijke verankering' en 'maatschappelijke verbreding').

Het systeem zou gevoed moeten worden vanuit de lokale en provinciale laag.

Veel middelen om de kennis te managen zijn al aanwezig. Te denken valt aan:

- NME-Podium en NME-Aktueel
- NME-rotonde
- de Zeister Kring
- regionale media (TV en radio)

Regionale kenniscentra

Naast een landelijk NME-kenniscentrum zijn ook regionale (soms provinciale) kenniscentra van belang. Leren voor leefbaarheid en duurzaamheid heeft immers een sterke lokale inkleuring. Het regionale karakter zorgt voor laagdrempeligheid en een menselijk gezicht. Naast een behoefte aan fysieke nabijheid is er ook behoefte aan overzicht van regionale kennis op het gebied van natuur, milieu, landschap, leerprocessen enzovoort.

"We zoeken naar de juiste sleutel om kennis te ontsluiten. Voor kennismanagement ligt deze wellicht op landelijk niveau."
Arno van Kempen

"Maar pas op met iemand hier verantwoordelijk voor te maken want het moet niet zo zijn zoals de Westlandse tuinders die het KNMI verantwoordelijk maken voor het weer."
Jean Eigeman

"Het volgende beeld komt op. De provincies krijgen middelen voor groot onderhoud aan het NME-huis. Het beleidskader geeft aan dat de toekomstige bewoners en gebruikers betrokken moeten worden en dat het huis weer voor lange tijd mee moet kunnen. Provincies bepalen met de partners zelf wat het meest nodig is. Dat kan per provincie verschillen."
Bram van de Klundert

Rol provincies

De Polman's Kring heeft enkele criteria geformuleerd voor een succesvolle provinciale aanpak van kennismanagement:

- Bestaande kennis wordt toegankelijk gemaakt
- Doorwerking van ontwikkelde kennis wordt verzorgd
- Kennismanagement is georganiseerd op meerdere niveaus (landelijk, provinciaal, lokaal)
- Kennismanagement is gericht op mensen
- Kennismanagement maakt gebruik van moderne media
- Het sluit aan op bestaande netwerken
- Het is gerelateerd aan de actualiteit (bestuurlijke, maatschappelijke en politieke momenten)
- Kennismanagement zet aan tot innovatie en uitdagende ontwikkelingen

Just Walter

"Verder kijken dan je neus lang is met een duurzame kijker die al 150 jaar geleden door mijn overgrootvader werd gebruikt".

Slotoverwegingen

Gerard Jutten

"Voor de aanleg van bijvoorbeeld de Betuwelijn geven we 10 miljard uit: we investeren in harde infrastructuur die bij kan dragen aan een duurzaam (economisch, ecologisch en sociaal) beleid. Voor de opleiding, scholing en vorming van mensen in het kader van NME21 geven we de komende jaren 35 miljoen uit: we investeren in mensen op een wijze die eveneens bij kan dragen aan een duurzaam beleid. Is dat verschil in beide bijdragen aan duurzaam beleid zo vanzelfsprekend?"

Arno van Kempen

"NME is een goed instrument en interactiviteit hoort bij deze tijd. Er liggen kansen voor effectief beleid door interactieve NME. Dat bestuurders NME niet inzetten is vooral te wijten aan een imago-probleem van de sector. Daar ligt de uitdaging voor NME21."

Jan Schouw

"Duurzaamheid is per definitie een integraal kader waarin ecologische, sociale en economische belangen samengebracht worden. De boodschap kan dan niet meer zijn: 'waarom het allemaal zo slecht is voor natuur en milieu' maar 'op welke wijze kunnen de belangen van natuur en milieu worden afgewogen tegen andere belangen'. Veel NME-ers zullen zich hier niet in herkennen. Die staan onvoorwaardelijk voor de waarden van natuur en milieu en zijn geen duurzaamheids-diplomaten of aanhangers van een groen poldermodel."

Hak van Nispen

"Duurzaamheid in beeld' is als een kerktoeren aan de horizon. Het is goed om een richting te kiezen en langs het pad piketpaaltjes te slaan voor de volgers. Maar of die kerktoeren nu exact op de plaats staat die we voor ogen hadden om aan te komen en of het nu een dorpskerkje of een kathedraal is, dat maakt eigenlijk niet uit. Het gaat er om dat we ons er iets bij voor kunnen stellen en dat we een min of meer gemeenschappelijk beeld op het netvlies krijgen." "Het was nuttig en vormend om de diners parlant te houden en het kan niet anders dan dat het een bijdrage levert aan het uitvoeringsplan en een goede basis voor de uitvoering. Of het voldoende is om los te komen van het 'eilandverleden' en om anderen te motiveren, dat denk ik niet. Mijn scepsis ten aanzien van de notitie, het uitvoeringsplan en de goede besteding van gelden blijft. Ik blijf het gevoel houden dat wij links en rechts ingehaald blijven worden door VSB-fonds, Stichting Doen!, Natuurmonumenten; de Rabobank etc. Het gevoel van "If you can't beat them, join them" heb ik nog niet bespeurd."

Rosa Lucassen

"De toekomst van NME ligt op meer plekken dan we nu kunnen verzinnen. Er zijn nieuwe fiets - routes nodig."

Rosa Lucassen

"De toekomst van NME ligt op meer plekken dan we nu kunnen verzinnen. En dat biedt veel kansen voor mensen die daar een uitdaging in zien. Er zijn nieuwe verbindingen nodig, nieuwe routes."

Jean Eigeman

"Duurzaamheid is mij te statisch, het gaat om het belang van duurzame ontwikkeling. De reis van morgen kan alleen doorgaan als de voorraden van vandaag (en gisteren) goed beheerd worden, maar om te kunnen reizen en trekken, moeten we wel in beweging blijven."

"Politieke visie is voor een geloofwaardige overheid belangrijker dan de zucht naar controle en beheersing. Het bouwen aan een duurzame samenleving kan alleen resultaat opleveren door te investeren in vertrouwen in burgers, hiervoor is leiderschap nodig met inspiratie, met kijk op mensen, gevoed door verlangen, door emotie

Hoe diep we de tunnel ook graven, aan het einde is het licht (ontleend aan Colum McCann, "Het verre licht" (1998))

Just Walter

"Alle deelnemers van de Polman's Kring kunnen zich door hun achtergrond, kennis en ervaring iets voorstellen bij de door ons verwoorde gedachten en kunnen er dus in geloven. We moeten zien te bereiken dat anderen (van wethouders tot kamers van koophandel etc) dat bij zichzelf herkennen. Die 'schok der herkenning' heeft de beste kansen als die uit eigen gelederen naar voren wordt gebracht. Laat Jean (en vergelijkbare anderen uit andere maatschappelijke sectoren) een verhaal houden wat hij als wethouder (respectievelijk directeur enzovoort) heeft gedaan en waarom en wat dat hem en de samenleving heeft opgeleverd. Wat zou het aardig zijn als we zouden kunnen bereiken dat in de komende jaren bv. de jaarcongressen, studiedagen, kaderdagen en dergelijke van bijvoorbeeld VNG, IPO, Unie van Waterschappen, KvK, Vrouwenbond, Recron, ANWB aan het sociaal instrument zouden worden gewijd, geïnspireerd door successtories uit die werelden zelf."

Douwe Jan Joustra

"Een duurzame samenleving is een 'slimme' samenleving. Die heeft geleerd om op individueel, groeps- en samenlevingsniveau afwegingen te maken tussen economische, sociale en ecologische belangen. Dat is meer dan een hol begrippenkader. Het gaat om wezenlijke keuzen tussen investeren in snelle economische groei of het benutten van capaciteiten in de samenleving; capaciteiten met oog voor ontwikkelingen elders in de wereld en met oog voor de verworvenheden en beperkingen van overontwikkeling en onderontwikkeling. Een belangrijke basis ligt in het 'leren voor duurzaamheid': een samenleving die dat kan, richt zich werkelijk op de toekomst."

Bram van de Klundert

"Ik hoop dat de NME-organisaties over vier jaar een stuk robuuster zijn, meer samenhang vertonen, voor veel meer klanten werken en meer opdrachtnemers dan subsidieontvangers zijn.

Ik ben benieuwd hoe de organisaties zullen omgaan met de spanning tussen de verschillende vormen van NME: de instrumentele, de pedagogische en de interactieve. Deze verschillende vormen gaan gepaard met verschillende rollen. In de eerste ben je puur uitvoerder van de opdrachtgever, in de laatste rol ben je beleidsneutraal.

In de interactieve NME zie ik de grootste uitdagingen maar in deze rol mogen ze geen boodschappenjongen van overheden zijn die op een ander moment gewoon een beroep doen op de instrumentele rol. Ze moeten in de interactieve rol immers het debat faciliteren, mensen helpen bij het vormen van eigen meningen over duurzaamheid, bij het nemen van besluiten omtrent de kwaliteit van hun leefomgeving en de kwaliteit van het bestaan van toekomstige generaties. Zo kunnen ze een belangrijke rol spelen bij de versterking van de maatschappelijke en bestuurlijke verankering van duurzaamheid in hun rol als deskundig facilitator."